

RESSENYES

CATELLI, Nora; GARGATAGLI, Marietta
El tabaco que fumaba Plinio. Escenas de la traducción en España y América: relatos, leyes y reflexiones sobre los otros
 Barcelona: Ediciones del Serbal, 1998, 446 p.

Com es forma una tradició cultural? Com, i per què, s'esvaeix? Fins a quin punt hi té a veure la voluntat d'un poble, d'uns cercles intel·lectuals o d'un govern? I les oscil·lacions que pateix, els girs que de vegades pren, són sempre raonablement explicables? Per afirmar-se, cal que pugni —activament o passiva, amb el silenci— contra altres tradicions, cultures o modes?

Aquestes qüestions, i moltes altres, troben respostes (així, en plural) en l'antologia comentada que ressenyem, de títol i subtítol prou explícits: *El tabaco que fumaba Plinio. Escenas de la traducción en España y América: relatos, leyes y reflexiones sobre los otros*. En efecte, el fil conductor del recull són les relacions que la cultura espanyola (sobretot en llengua castellana, però no únicament) ha establert en bona part de la seva història, des del segle x fins al 1925, amb altres cultures. Unes relacions, com les autores afirmen en el pròleg (valentíssim), marcades per les omissions i els rebutjos de l'*altre*; la qual cosa, en graus diversos, comparteixen molts pobles: «Omitir a algún otro forma siempre parte de los mecanismos de cualquier cultura [...]. Lo que tiene de particular la cultura castellana —tanto en

España como en América— es la dimensión de sus omisiones y el hecho de que ellas se perpetúen cuando aquellos *otros* que las hacían necesarias han desaparecido» (p. 18).

Així doncs, aquesta selecció pretén mostrar el vessant polític, ideològic, que sovint s'ocultava rere l'exercici de traduir fins al segle xx, quan la indústria editorial comença a dictar noves lleis. És per això que inclou materials molt heterogenis: poemes, assaigs, cartes, dietaris, memòries, biografies, llibres d'història, llibres de viatges, diàlegs renaixentistes, novel·les, diccionaris, gramàtiques, repertoris bibliogràfics, discursos, manifestos, dedicatòries, notes del traductor, lleis, judicis inquisitorials... a banda, és clar, de pròlegs, la forma més utilitzada, fins a la nostra centúria, per exposar reflexions («teoria», sempre molt circumstancial i específica) entorn de la traducció. En aquest sentit, l'aplec de Nora Catelli i Marietta Gargatagli difereix força de les antologies usuals, tant de les d'abast, diguem-ne, universal com de les que se centren en una llengua o en un període. Difereix, en concret, de l'única que fins ara recopilava la tradició espanyola (podrí-

em dir castellana, si no fos que inclou dos textos en català): *Teoría y crítica de la traducción: antología*, de Julio-César Santoyo (Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1987). Dels noranta-nou textos seleccionats per Santoyo, només dotze són recollits, entre els setanta-set que conté, a *El tabaco que fumaba Plinio*. A part d'això, mentre que Santoyo assevera que «nuestra primera reflexión traductora no surge [...] hasta mediados del siglo XIV» (p. 12), ahora que lamenta el fet que «el gran esfuerzo traductor llevado a cabo en Ripoll, Tarazona, Toledo, Córdoba, etc. entre los siglos IX y XIII no nos transmitió ni un ápice de consideraciones crítico-teóricas, ni siquiera elementales» (p. 10), Catelli y Gargatagli basteixen un primer bloc amb textos del segle X al XIII, escrits originàriament en hebreu, àrab, llatí i castellà.

Aquesta és la primera novetat tangible que proporciona *El tabaco que fumaba Plinio*: l'èmfasi en la convivència —prou harmoniosa, si més no a ratxes— de tres cultures a l'edat mitjana hispànica, la qual va originar un «involuntario mestizaje» (p. 32) enriquidor, encara que, amb el temps, es malmetés i, en part, se'n diluïssin els fruits. L'altra gran aportació de l'antologia, més exhaustiva i documentada, pertoca a textos sobre la traducció que ha suscitat Amèrica, fins ara negligits en la història d'aquesta disciplina. Es tracta d'un gavadal de textos valuosíssim, extremament il·lustratiu d'alguns processos cabdals i, a més, de difícil accés per a un lector corrent d'aquestes latituds, que, en essència, se centra en dos eixos: el xoc de llengües i de cultures que va produir-se amb l'arribada dels súbdits de Castella a Amèrica i el procés d'independència intel·lectual i de constitució d'una nova pàtria, allunyada de la metròpoli. Les autores presenten un grapat de testimoniatges esborronadors del que consideren un curiós fenomen d'inversió, i aquesta és una de les tesis centrals del llibre: mentre que al llarg de la història la llengua

considerada com a «inferior» tradueix a una altra de «superior» (del català al castellà, posem per cas, s'ha traduït molt més, quantitativament, i sobretot aquest segle, que no a l'inrevés), «los españoles no tradujeron las lenguas indígenas al castellano sino que *tradujeron el castellano a las lenguas indígenas*» (p. 17) a fi d'evangelitzar la població autòctona, perquè partien de la base que eren llengües semànticament buides, sense significats; la qual cosa va provocar, com és ben sabut, la desaparició de gran part dels trossos (vora mil llengües, per exemple) de les cultures americanes.

Val a dir que la comprensió d'alguns textos no resultaria senzilla sense les presentacions que els acompanyen, les quals constitueixen, l'una rere l'altra, una història —fragmentària, si voleu— de la traducció en els dominis de la llengua castellana. Una història potser més extrínseca que intrínseca, fixada en tot allò (persones, mòbils, circumstàncies...) que envolta l'acte de traduir. Per això, tal vegada, Catelli i Gargatagli se serveixen d'un to expositiu més proper al d'una narració que no pas al d'un estil acadèmic més o menys encartonat. El seu estil és vibrant, delitós, curull de mitges provocacions assenyades, de judicis taxatius (però no gratuïts), de manera que, tal com elles remarquen de Menéndez Pelayo, no avorix mai. D'altra banda, no s'estan de mostrar, amb una certa passió, filies i fòbies. D'entre les primeres, ho acabem de mig anunciar, sobresurt sens dubte la que professen per Marcelino Menéndez Pelayo, «el más formidable organizador —a nuestro juicio, no superado— de la cultura castellana» (p. 16); també, per exemple, per Teresa de Cartagena, Casidoro de Reina, l'Inca Garcilaso de la Vega, Juan de Jáuregui, Isabel Rebeca Correa o Leandro Fernández de Moratín (no sé fins a quin punt les dotze pàgines que ocupen les notes —molt sucoses— al seu *Hamlet* funcionen com un text autònom). Les fòbies, si ens podem valer d'aquest terme,

no són tan explícites: el silenci, la no inclusió, com és evident, n'és el primer aliat. De tota manera, les autores de l'antologia aposten, en general, pels autors poc o molt oblidats, pels que han sofert algun tipus de submissió o pels que no han obtingut prou reconeixement, i en vindiquen, sovint, tant l'obra com la figura intel·lectual, tot subratllant el paper que han ocupat en el decurs històric.

En aquest sentit, sembla que, rere les paraules i els arguments, plani l'anhel de «recompondre» els fets, o, amb més precisió, les visions (parcials) que fins ara se n'ha donat. Tanmateix, no oculten que la que elles presenten també és, fins a un cert punt, partidista, carregada d'ideologia constructiva. És clar que juguen amb un cert avantatge: en bona part ordenen una tradició —la que sorgeix arran de la «descoberta» d'Amèrica— completament verge en els estudis traductològics. I per primer cop l'«escriuen», tal com, salvant les distàncies, va fer Menéndez Pelayo: «Hacia 1870 Marcelino Menéndez Pelayo decidió escribir la cultura española. No reunirla, ni editarla, ni revisarla, sino, literalmente, escribirla toda: fue su inventor, bibliotecario, investigador, legislador, amanuense, inquisidor y defensor de sus propios perseguidos» (p. 396).

Encara poden establir-se un parell de paral·lelismes més entre el que Catelli i Gargatagli emfasitzen de l'obra de Menéndez Pelayo i *El tabaco que fumaba Plinio*. D'una banda, l'àmbit d'estudi en què se centren, força ampli (a diferència de l'escola que arrenca de Menéndez Pidal, i que tanta fortuna ha fet entre

diverses generacions d'hispanistes): «todo lo que tiene que ver con la cultura española (con sus escritores latinos, árabes, portugueses, catalanes, americanos)» (p. 397). D'altra banda, de totes dues obres, sobresurt i fascina «la perfección de un lector que goza» (p. 396), o, dit d'una altra manera, «Menéndez Pelayo lee el verso, el fragmento, la traducción, el matiz, la figura, como nadie los leyó» (p. 397). Deixant de banda el que té de categòric el judici, en la presentació de cada text recollit per Catelli i Gargatagli es veu l'arravatament de la persona (una de sola: enlloc no hem sabut distingir les dues mans) que, en efecte, gaudeix; de la lectora (bé devem poder emprar el femení) sagaç, punyent, ajustadíssima, que ens fa fixar en el que és essencial i que, a més, en sap treure suc; i que sembla, encara, que coneix moltes més coses que no pas diu: també en aquest punt, en el fet de saber transmetre la informació, plana un didacticisme ben entès, vertebrador.

D'això es tracta, al capdavant, com les autores anuncien en el pròleg mateix: de «volver a ver», no ben bé el que és conegut, sinó sobretot «segmentos olvidados de nuestras tradiciones» (p. 18), a fi que ocupin el lloc que els correspon i puguem «escriure» de nou (elles ja han començat a fer-ho) la història de la traducció i, de retruc, dels lligams amb els altres. El viatge és prodigiós. Esperem que continuïn guiant-nos.

Montserrat Bacardí

Universitat Autònoma de Barcelona
Facultat de Traducció i d'Interpretació

GERZYMISCH-ARBOGAST, Heidrun; MUDERSBACH, Klaus
Methoden des wissenschaftlichen Übersetzens
Tübingen, Basel: A. Franke Verlag, 1998, 353 p.

Cuando me enteré (utilizo aquí la primera persona singular para marcar desde un principio que se trata de una reacción

muy personal —y seguramente intransferible— a la lectura del texto que nos interesa) que había llegado a nuestra